

Medische zorg in vluchtelingenkamp Moria

Jelmer Kooistra, Fieke Vrieling, Banne Nemeth

In vluchtelingenkamp Moria op het Griekse eiland Lesbos woonden in november 2019 meer dan 14.000 vluchtelingen onder erbarmelijke omstandigheden. Stichting Bootvluchteling levert sinds 2016 acute medische zorg aan de bewoners. De prevalentie van infecties is onveranderd hoog en die van psychische problemen is sterk gestegen. Huisartsen in Nederland kunnen hier rekening mee houden bij de zorg aan vluchtelingen in hun praktijk.

Oorlog en conflicten in landen als Syrië, Afghanistan en Zuid-Soedan zorgden volgens de Vluchtelingenorganisatie van de Verenigde Naties (UNHCR) in 2018 voor 70,8 miljoen vluchtelingen wereldwijd.¹ Verreweg de meesten zijn ontheemd in eigen land (41,3 miljoen) of worden opgevangen in een buurland (Turkije 3,7 miljoen vluchtelingen, Pakistan 1,4 miljoen, Oeganda 1,2 miljoen), maar een aanzienlijk aantal probeert met bootjes over de Middellandse Zee Europa te bereiken.² Nadat deze vluchtelingenstroom in 2015 het recordaantal van ruim 1 miljoen bereikt had, kwam de EU op 18 maart 2016 met Turkije overeen dat dit land de migratieroutes naar de EU zou blokkeren en dat nieuwe 'irreguliere' migranten vanuit

Griekenland teruggestuurd zouden worden naar Turkije.³ Het aantal vluchtelingen dat Europa bereikte nam daarna af van 337.000 in 2016 naar 123.000 in 2019.⁴ Het aantal vluchtelingen dat in Griekenland aankwam, nam echter tussen 2017 en 2019 weer toe, van 36.310 naar 74.613.^{5,6} In de periode maart tot mei 2016, vlak na de overeenkomst met Turkije, onderzochten we de medische zorg in vluchtelingenkamp Moria op Lesbos, het eiland waar de meeste vluchtelingen aankomen.⁷ Infectieziekten, psychische ziekten en tandheelkundige problemen kwamen veel voor en we concludeerden dat de medische zorg in Moria niet toereikend was. We adviseerden om het kamp aan te passen voor langetermijnverblijf, overbevolking te bestrijden

TWEE NON-GOUVERNEMENTELE ORGANISATIES (NGO'S) OP LESBOS

Stichting Bootvluchteling levert sinds 2016 acute medische zorg in vluchtelingenkamp Moria met een internationaal team van vrijwilligers die een achtergrond hebben als arts (met name huisarts) of verpleegkundige. Het werk heeft enige overeenkomsten met dat op een huis-

artsenpost: het team is actief tussen 16:00 en 23:00 uur en verwijst waar nodig door naar andere ngo's of naar de spoedeisende hulp van het lokale ziekenhuis. Stichting Bootvluchteling heeft ook een psychosociale missie in Moria. Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden via <https://bootvluchteling.nl>.

De Britse ngo Kitrinos Healthcare is sinds 2018 verantwoordelijk voor de chronische medische zorg in vluchtelingenkamp Moria. Hun vrijwilligersteam van medici uit Griekenland en andere landen is actief van 08:00 tot 16:00 uur. Kitrinos Healthcare zoekt samenwerking met de lokale

Griekse gezondheidszorg en doet ook niet-medische projecten zoals Tapping Technique tegen stress. Daardoor is dit team overdag minder beschikbaar voor acute zorgproblemen. Zie ook www.kitrinos-healthcare.org

WAT IS BEKEND?

- Blijkens een onderzoek in 2016 waren de meest voorkomende acute medische problemen in vluchtelingenkamp Moria infecties, psychische problemen en gebitsproblemen.
- De onderzoekers adviseerden deze problemen te bestrijden door te waken voor overbevolking en door vaccinatieprogramma's, psychosociale hulp en tandheelkundige zorg aan te bieden.
- Chronische aandoeningen bij vluchtelingen blijven grotendeels buiten beeld.

WAT IS NIEUW?

- Door zich bewust te zijn van de specifieke acute medische en psychosociale problematiek van vluchtelingen in hun praktijk kunnen Nederlandse huisartsen hun zorg aan deze doelgroep optimaliseren.
- Infecties bij vluchtelingen in Moria zijn veelvoorkomend, met name bovensteluchtweginfecties, gastro-enteritis en scabiës.
- De incidentie van psychische klachten in Moria is in 2019 sterk gestegen.
- De urgentie van beleidsmaatregelen inzake overbevolking, leefomstandigheden, psychosociale hulpverlening, screening en vaccinatie is toegenomen.

en vaccinatieprogramma's, psychosociale hulp en tandheelkundige zorg aan te bieden. Sindsdien hebben verschillende auteurs hun zorgen geuit over de medische vluchtelingenzorg in Griekenland, maar naar de medische zorg in Moria is geen verder onderzoek gedaan.^{8,9} Daarom voerden we in 2019 een vervolgonderzoek uit om de huidige medische problemen in Moria in kaart te brengen en te zien of de medische zorg aldaar toereikend is. Zulk onderzoek is relevant voor beleidsmakers en ngo's in Moria, maar ook voor Nederlandse huisartsen die in toenemende mate met de medische zorg voor vluchtelingen worden geconfronteerd.^{10,11} Het onderzoek werd uitgevoerd met steun van Stichting Bootvluchteling [kader].

METHODE

Ons onderzoek is een dynamisch cohortonderzoek, evenals het onderzoek uit 2016.⁷ Wij onderzochten de populatie vluchtelingen in vluchtelingenkamp Moria op Lesbos van 1 februari tot 15 november 2019. In dit onderzoekscohort arriveerden of vertrokken vluchtelingen wekelijks en was de populatie in november groter dan in februari.¹² We hebben routinematig verzamelde anonieme patiëntgegevens samengevat en gerapporteerd; het onderzoek was niet WMO-plichtig. Gedurende de onderzoeksperiode verleenden twee organisaties in Moria medische zorg: Stichting Bootvluchteling en Kitrinos Healthcare [kader]. Voor aanvullende diagnostiek of behandeling konden patiënten verwezen worden naar bestaande medische faciliteiten, zoals het lokale ziekenhuis. In

dit onderzoek zijn alleen de data van Stichting Bootvluchteling gebruikt; we analyseerden alle gedurende de onderzoeksperiode gedocumenteerde consulten.

De UNHCR verzamelde van elke vluchteling bij aankomst in Moria demografische data (leeftijd, geslacht, nationaliteit) en gaf deze als papieren document aan de betrokkene mee. De behandelend arts nam deze gegevens over in het dossier van de patiënt en vulde deze aan met de medische gegevens uit het consult. De arts hoefde daarbij niet de ICPC-codering te volgen. Bij de digitalisering van de papieren dossiers in het kader van dit onderzoek zijn leeftijd, geslacht, nationaliteit, diagnose (één per consult), tractus en eventuele verwijzing geprotocolleerd vastgelegd, opnieuw zonder ICPC-codering na te streven. Uniform taalgebruik en ziekteclassificatie werden bevorderd door een lijst met vaak voorkomende diagnoses te gebruiken. Ontbrekende gegevens werden niet aangevuld. Omdat niet was geregistreerd of een consult een nieuwe dan wel een bestaande zorgvraag betrof, berekenden we *treatment rates* (TR): het aantal diagnoses of klachten per persoonsjaar (voor iedere kalendermaand in de onderzoeksperiode het aantal dagen maal het aantal bewoners op de peildatum, waarna de som gedeeld wordt door 365). Omdat niet alle patiënten werden behandeld door artsen van Stichting Bootvluchteling (maar ook door artsen van Kitrinos) zijn de gerapporteerde TR's waarschijnlijk meestal onderschattingen.

RESULTATEN

Populatie

Op 31 januari 2019 verbleven er 4871 vluchtelingen in Moria, op 1 november waren dat er 14.520 [tabel 1].¹² Voor de totale onderzoeksperiode komt dit neer op 2.045.895 persoonsdagen en 5601 persoonsjaren. Verreweg de meeste patiënten op het spreekuur van Stichting Bootvluchteling waren van Afghaanse afkomst (74%), gevolgd door Congolezen (5%) en Syriërs (5%) [bijlage tabel 4]. De mediane leeftijd was 21 jaar (IQR 13-30). De [figuur] toont de leeftijdsopbouw; 59% was man, 39% was vrouw en van 2% werd het geslacht niet geregistreerd.

Tabel 1

Aantal bewoners van vluchtelingenkamp Moria in 2019¹²

Maand	Peildatum	n
Januari	03-01-19	5.007
Februari	31-01-19	4.871
Maart	04-03-19	5.274
April	10-04-19	4.776
Mei	05-05-19	4.848
Juni	31-05-19	4.520
Juli	30-06-19	5.627
Augustus	01-08-19	7.213
September	01-09-19	10.383
Oktober	30-09-19	12.565
November	01-11-19	14.520
December	02-12-19	16.785

Zorgvraag

Tussen 1 februari 2019 en 15 november 2019 documenteerde Stichting Bootvluchteling 21.328 medische consulten, waarvan 188 (1%) met personen > 65 jaar, 7177 (34%) met personen < 18 jaar en 605 (3%) met kinderen < 1 jaar. [Tabel 2] toont het aantal consulten per tractus (voor een uitgebreid overzicht zie [bijlage tabel 5]). De meeste klachten waren kno-klachten (23,6%), gastro-intestinale klachten (12,2%), dermatologische aandoeningen (11,8%) en psychiatrische klachten (11,1%). Hartklachten kwamen het minst voor (0,4%). De vluchtelingen in Moria consulteerden gemiddeld 3,8 keer per persoonsjaar een arts.

Veelvoorkomende gezondheidsproblemen

[Tabel 3] toont de 25 meest voorkomende klachten. Het vaakst gediagnosticeerd werden bovensteluchtweginfecties (11,6%), pijnklachten van het bewegingsapparaat (4,8%), gastro-enteritis (3,8%) en scabiës (2,5%). Influenza (1,8%), verkoudheid (2,1%), tonsillitis (1,5%), faryngitis (2,0%), rinitis/sinusitis (1,1%) en hoesten (1,4%) vormden samen met bovensteluchtweginfecties de grootste zorgvraag, met in totaal 4588 consulten en een TR per honderd persoonsjaren (TR_{100}) van 81,9 (95%-BI 80,9 tot 82,9). Andere veelvoorkomende infectiegerelateerde klachten waren otitis (2,0%), urineweginfectie (1,4%), longontsteking (1,1%) en cellulitis (1,0%). Ook psychiatrische diagnoses zoals PTSS, stress, paniekaanvallen en depressies kwamen veelvuldig voor, met in totaal 1350 consulten (TR_{100} 24,1; 95%-BI 23,0 tot 25,2). Een suïcidepoging werd 25 keer geregistreerd (TR_{100} 0,4; 95%-BI 0,3 tot 0,6).

Veel patiënten presenteerden zich met pijn van spieren of gewrichten: respectievelijk 1022 consulten (4,8%; TR 18,0;

Tabel 2

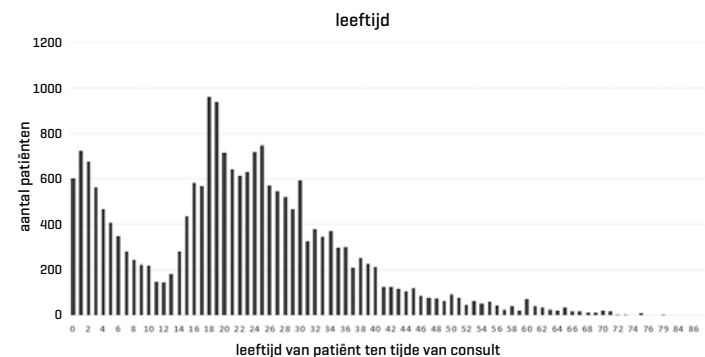
Aantal consulten per tractus [februari - november 2019]

Tractus	n	%
Keel-, neus- en oorheelkunde	5.027	23,6%
Maag-darm-leverziekten	2.599	12,2%
Dermatologie	2.511	11,8%
Psychiatrie	2.377	11,1%
Orthopedie	2.241	10,5%
Heelkunde	957	4,5%
Longziekten	934	4,4%
Interne geneeskunde	810	3,8%
Neurologie	743	3,5%
Urologie	592	2,8%
Gynaecologie	513	2,4%
Oogheelkunde	417	2,0%
Tandheelkunde	372	1,7%
Cardiologie	91	0,4%
Kindergeneeskunde	43	0,2%
Overig	17	0,1%
Ontbreekend	1.084	5,1%
Totaal	21.328	100,1%

Voor een uitgebreid overzicht zie [bijlage tabel 5]

Figuur

Leeftijdsopbouw van de patiëntenpopulatie op het spreekuur van Stichting Bootvluchteling

95%-BI 17,3 tot 19,3) zonder en 896 consulten (4,2%; TR 16,0; 95%-BI 15,1 tot 17,0) met specifiek geregistreerde locatie zoals rugpijn (1,9%) en kniepijn (0,6%). Tandheelkundige diagnoses werden 372 keer gesteld (1,7%; TR 6,6; 95%-BI 6,0 tot 7,3).

BESCHOUWING

Zorgvraag

De vluchtelingen in Moria consulteerden gemiddeld 3,8 keer per persoonsjaar een arts. Die zorgvraag is vergelijkbaar met 2016, toen we een gemiddelde vonden van 3,6 consulten per persoonsjaar. In 2019 was de populatie in Moria echter fors groter, terwijl de capaciteit van de medische teams niet gegroeid was. Daarnaast leverde Stichting Bootvluchteling in 2016 nog nachtzorg. In tegenstelling tot 2016 moest Stichting Bootvluchteling daarom 's avonds soms patiënten weigeren. De feitelijke zorgvraag is dus waarschijnlijk groter. Wereldwijd wonen er 6,6 miljoen vluchtelingen in honderden vluchtelingenkampen, maar er is weinig vergelijkbaar onderzoek gedaan.¹³ Blijkens cijfers van de UNCHR hadden de vluchtelingenkampen Zaatri en Azraq in Jordanië TR's van respectievelijk 6,1 en 8,2 in 2019. De cijfers zijn echter moeilijk te vergelijken, want die kampen zijn ingericht op een langetermijnverblijf en hebben betere medische voorzieningen dan Moria.^{14,15} In 2018 was de TR voor Nederlandse huisartsenpraktijken 4,5 en voor huisartsenposten 0,26.¹⁶ De acute zorgvraag in Moria lijkt dus evident hoger dan op een Nederlandse huisartsenpost.

Infecties

Het aantal bovensteluchtweginfecties in vluchtelingenkampen wereldwijd is opvallend hoog.^{8,14,15} Onze onderzoeken bevestigen dat beeld: wij vonden voor luchtwegaandoeningen in 2019 een TR_{100} van 81,9 versus 83,7 in 2016. Verder vonden we tussen 2016 en 2019 een sterke stijging van gastro-enteritis en scabiës, met respectievelijk een TR_{100} van 14,4 versus 7,6 en 9,4 versus 1,0. Een verklaring is wellicht de extreem toegenomen overbevolking sinds 2016. De bewoners verblijven in overvolle isoboxen in het kamp of in tenten in de omringende olijf-

Tabel 3

Meest voorkomende gezondheidsproblemen in Moria en in de Nederlandse huisartsenpraktijk

Gezondheidsproblemen	n*	%†	TR100‡	Gezondheidsproblemen	n*	%†	TR100‡
Moria				Nederlandse huisartsenpraktijk			
1 Bovensteluchtweginfectie	2.465	11,6%	44,0	1 Essentiële hypertensie zonder orgaanbeschadiging	157	2,8%	
2 Pijn van spieren en gewrichten	1.022	4,8%	18,2	2 Cystitis/urine­we­ginfectie	147	2,6%	
3 Gastro-enteritis	810	3,8%	14,5	3 Diabetes mellitus	103	1,8%	
4 Scabiës	532	2,5%	9,5	4 Hoesten	97	1,7%	
5 Wond	531	2,5%	9,5	5 Acute infectie bovenste luchtwegen	91	1,6%	
6 Hoofdpijn	514	2,4%	9,2	6 Moeheid/zwakte	90	1,6%	
7 Posttraumatische stressstoornis	503	2,4%	9,0	7 Overmatig cerumen	71	1,3%	
8 Verkoudheid	439	2,1%	7,8	8 Depressie	70	1,3%	
9 Otitis media acuta/otitis externa	431	2,0%	7,7	9 Wratten	64	1,1%	
10 Faryngitis	426	2,0%	7,6	10 Astma	56	1,0%	
11 Gastritis	401	1,9%	7,2				
12 Rugpijn	399	1,9%	7,1				
13 Koorts	388	1,8%	6,9				
14 Influenza	384	1,8%	6,9				
15 Allergie/huiduitslag	369	1,7%	6,6				
16 Stress	360	1,7%	6,4				
17 Pijn gebit	348	1,6%	6,2				
18 Tonsillitis	326	1,5%	5,8				
19 Hoesten	308	1,4%	5,5				
20 Urine­we­ginfectie	308	1,4%	5,5				
21 Obstipatie	297	1,4%	5,3				
22 Psychiatrische nood	259	1,2%	4,6				
23 Paniekaanval	250	1,2%	4,5				
24 Buikpijn	249	1,2%	4,4				
25 Pneumonie	240	1,1%	4,3				

* Moria: aantal geregistreerde consulten door Stichting Bootvluchteling in 2019. Nederland: aantal geregistreerde consulten per 1000 ingeschreven patiënten per jaar [bron: Nivel Zorgregistraties eerste lijn 2018].

† Percentage van het totaal aantal consulten.

‡ Aantal consulten per honderd persoonsjaren

gaarden met te weinig toiletten en doucheruimtes, waardoor infectieziekten floreren en antibioticaresistentie toeneemt.^{10,17}

Hoewel bekend is dat vluchtelingen relatief vaak drager zijn van asymptomatische parasitaire of virale infecties (zoals schistosomiasis of hepatitis B en C), wordt hierop in Moria niet gescreend.^{10,18} Ook het WHO-advies om vluchtelingen in het aankomstland direct te vaccineren als zij daar langer dan een week zullen verblijven, wordt in Moria niet opgevolgd.^{10,18,19}

In Moria zijn infectieziekten te bestrijden door overbevolking tegen te gaan, leefomstandigheden te verbeteren, te screenen op infectieziekten en te zorgen voor gestructureerde vaccinatieprogramma's. In Nederland krijgen vluchtelingen tuberculosescreening en vaccinatieprogramma's aangeboden en is

het voor huisartsen van belang te weten dat infectieziekten veelvuldig voorkomen bij vluchtelingen.²⁰

Psychische problematiek

Psychische problematiek is tussen 2016 en 2019 sterk gestegen. De TR₁₀₀ voor PTSS steeg van 1,4 naar 9,0, die voor angst- en panieklachten van 2,8 naar 4,5 en die voor automutilatie en suïcidepoging van 1,4 naar 1,6. De extreem lange asielprocedures en onzekerheid over de toekomst spelen daarin een grote rol.^{21,22} Internationaal vastgelegde mensenrechten, waaronder het recht op gelijkwaardige gezondheidszorg, worden in Moria niet altijd nageleefd.^{8,10,23} Sinds de overeenkomst tussen de EU en Turkije is de psychische problematiek onder vluchtelingen in Griekenland toegenomen, evenals geweld en drugsgebruik.^{9,18} De psychische hulpverlening die in Moria door enkele ngo's geboden wordt, is sinds 2016 wel iets uitgebreid. Maar deze schiet nog ernstig tekort, met een capaciteit voor individuele consulten van twee psychiaters en enkele psychologen op duizenden vluchtelingen. Om het psychische welzijn van de vluchtelingen in Moria te verbeteren, is naast psychische hulpverlening vooral ook aandacht voor hun politieke situatie nodig.

Tandheelkunde

De incidentie van gebitsproblemen is duidelijk gedaald, met een TR₁₀₀ van 6,6 in 2019 versus 18,0 in 2016. In 2016 was er tijdens de onderzoeksperiode geen tandheelkundige zorg in Moria, in 2019 werd die wel aangeboden.

Sterke punten en beperkingen

Een beperking van ons onderzoek zijn de 1084 ontbrekende diagnoses, 5,1% van het totaal. We vermoeden dat de verklaring schuilt in de moeilijke werkomstandigheden en dat de aard van deze diagnoses geen verband houdt met het niet

De prevalentie van infecties in vluchtelingenkamp Moria is onveranderd hoog.

Foto: Hollandse Hoogte

documenteren ervan, waardoor ze de onderlinge verhouding van diagnoses niet zullen beïnvloeden.

Een tweede beperking is dat de registratie niet gebeurde volgens de ICPC-codering, wat de analyse en vergelijkingen met eerder onderzoek bemoeilijkt. Om niet te ver af te wijken van de originele klachten hebben we de klachten en diagnoses bewust niet omgezet naar ICPC-codes, al hadden we sommige klacht- of syndroomdiagnoses misschien wel onder een ICPC-code kunnen onderbrengen (zoals 'bovensteluchtweg-infectie' en 'verkoudheid').

Een derde beperking is dat de artsen van Stichting Bootvluchteling beperkte diagnostische middelen ter beschikking stonden. Dit kan soms hebben geleid tot misclassificatie.

Een laatste beperking is dat chronische aandoeningen onderbelicht zijn gebleven omdat deze door een andere ngo werden verzorgd. Slechts 0,7% van de consulten had betrekking op hypertensie en 0,3% op diabetes mellitus, in de Nederlandse huisartsenpraktijk is dat respectievelijk 2,8% en 1,8% [tabel 3].¹⁶ Dat verwijzingen naar tweedelijnszorg nauwelijks plaatsvinden, medicatie slecht beschikbaar is en de Griekse gezondheidszorg mede door de recente economische crisis al nauwelijks kan voldoen aan de zorgvraag van de lokale bevolking, wettigt de veronderstelling dat chronische zorg in vluchtelingenkamp Moria niet gewaarborgd is.^{9,18} Onderzoek is nodig om inzicht te geven in wat er nodig is om deze chronische zorg te optimaliseren.

CONCLUSIE

De zorgvraag in vluchtelingenkamp Moria is sinds 2016 onveranderd hoog gebleven. De prevalentie van infecties is nog steeds hoog en die van psychische problemen is sterk gestegen. De medische zorg is ontoereikend. Ons advies aan beleidsmakers is de overbevolking in het kamp te bestrijden, de slechte leefomstandigheden te verbeteren en te zorgen voor adequate psychosociale hulpverlening, medische screening en vaccinatieprogramma's. Huisartsen in Nederland kunnen de zorg aan vluchtelingen in hun praktijk optimaliseren door rekening te houden met de hoge prevalentie van de genoemde problemen. ■

LITERATUUR

1. Global trends: forced displacement 2018. Geneva: UNHCR, 2019.
2. Global appeal: 2019 update. Geneva: UNHCR, 2019.
3. Verklaring EU-Turkije, 18 maart 2016 Persmededeling 144/16. Brussel: Europese Raad, 2016. www.consilium.europa.eu/nl, geraadpleegd april 2020.
4. Mediterranean situation. Geneva: UNHCR, 2020, geraadpleegd april 2020.
5. Greek situation. Geneva: UNHCR, 2020, geraadpleegd april 2020.
6. UNHCR. Desperate journeys january-september 2019: Refugee and migrant children arriving in Europe and how to strengthen their protection. Geneva: UNHCR, 2019.
7. Hermans MP, Kooistra J, Cannegieter SC, Rosendaal FR, Mook-Kanamori DO, Nemeth B. Healthcare and disease burdens

- among refugees in long-stay refugee camps at Lesbos, Greece. *Eur J Epidemiol* 2017;32:851-4.
8. Puchner K, Karamagioli E, Pikouli A, Tsiamis C, Kalogeropoulos A, Kakalou E, et al. Time to rethink refugee and migrant health in Europe: Moving from emergency response to integrated and individualized health care provision for migrants and refugees. *Int J Environ Res Public Health* 2018;15:E1100.
 9. Hémono R, Relyea B, Scott J, Khaddaj S, Douka A, Wringe A. 'The needs have clearly evolved as time has gone on': A qualitative study to explore stakeholders' perspectives on the health needs of Syrian refugees in Greece following the 2016 European Union-Turkey agreement. *Confl Health* 2018; 12:24.
 10. Abbas M, Aloudat T, Bartolomei J, Carballo M, Durieux-Paillards S, Gabus L, et al. Migrant and refugee populations: a public health and policy perspective on a continuing global crisis. *Antimicrob Resist Infect Control* 2018;7:113.
 11. Hoeveel asielzoekers komen naar Nederland? Voorburg: CBS, 2020, geraadpleegd april 2020.
 12. National situational picture regarding the islands at eastern Aegean Sea. Kallithea: General Secretariat for Information and Communication, geraadpleegd april 2020.
 13. UNHCR Statistical yearbook 2016. Geneva: UNHCR, 2018.
 14. Zaatri Health Information System Q1 2019: detailed report. Geneva: UNHCR, 2019.
 15. Azraq Health Information System Q1 2019: detailed report. Geneva: UNHCR, 2019.
 16. Meijer WM, Verberne LD, Weesie YM, Davids RN, Winckers ML, Korteweg L, et al. Zorg door de huisarts: Nivel Zorgregistraties Eerste Lijn, jaarcijfers 2018 en trendcijfers 2014-2018. Utrecht: Nivel, 2019.
 17. Nellums LB, Thompson H, Holmes A, Castro-Sánchez E, Otter JA, Norredam M, et al. Antimicrobial resistance among migrants in Europe: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Infect Dis* 2018;18:796-811.
 18. Kotsiou OS, Kotsios P, Srivastava DS, Kotsios V, Gourgoulianis KI, Exadaktylos AK. Impact of the refugee crisis on the Greek healthcare system: A long road to Ithaca. *Int J Environ Res Public Health* 2018;15:E1790.
 19. WHO-UNHCR-UNICEF Joint Statement on general principles on vaccination of refugees, asylum-seekers and migrants in the WHO European Region. Geneva: WHO/UNHCR/UNICEF 2015.
 20. Regeling Medische zorg Asielzoekers. Utrecht: RMA, 2019. www.rmasielzoekers.nl, geraadpleegd april 2020.
 21. Ben Farhat J, Blanchet K, Juul Bjertrup P, Veizis A, Perrin C, Coulborn RM, et al. Syrian refugees in Greece: experience with violence, mental health status, and access to information during the journey and while in Greece. *BMC Medicine* 2018;16:40.
 22. Nutting T. Headaches in Moria: a reflection on mental health-care in the refugee camp population of Lesbos. *BJ Psych Int* 2019;16:96-8.
 23. Convention and protocol relating to the status of refugees. Geneva: UNHCR, 2010.

Kooistra J, Vrieling F, Nemeth B. Medische zorg in vluchtelingenkamp Moria op Lesbos. *Huisarts Wet* 2020;63:DOI:10.1007/s12445-020-0761-z.
 Stichting Bootvluchteling, Utrecht: J. Kooistra, huisarts, screener medisch team Stichting Bootvluchteling: huisartskooistra@gmail.com; F. Vrieling, huisarts. Leids Universitair Medisch Centrum, afdeling orthopedie: B. Nemeth, aios orthopedie, onderzoeker klinische epidemiologie. Mogelijke belangenverstrengeling: niets aangegeven.

ABSTRACT

Background In 2016, we assessed medical problems at refugee camp Moria on Lesbos, Greece. Infectious diseases, psychiatric disorders and dental problems were most prevalent and medical care was inadequate. This follow-up study reports the current medical situation at Moria.

Method In this dynamic cohort study all medical consultations carried out by aid workers of the Boat Refugee Foundation between 1 February 2019 and 15 November 2019 were summarized and reported. For prevalent diagnoses and complaints, we calculated Treatment Rates (TR) with 95%-confidence intervals [95% CI].

Results The number of refugees in Moria varied from 4.871 persons in February to 14.520 in November 2019. In total, 21.328 medical consultations were documented, 34% of patients were children (<18 years), 3% were child-

ren younger than 1 year. On average, 3.8 patient visits per person-year were documented. Patients presented most frequently with ENT [24%], gastro-intestinal [12%], dermatological [12%] or psychiatric complaints [11%]. An upper respiratory tract infection was most frequently diagnosed [n=2.465, 12%], followed by musculoskeletal pain [n=1.022, 5%], gastro-enteritis [n=810, 4%] and scabies [n=532, 3%].

Conclusion At Moria, infectious diseases are still very prevalent and psychiatric disorders are even more common than in 2016. Policy makers are advised to reduce overcrowding, improve poor living conditions, offer adequate psychosocial care, and initiate medical screening and vaccination programs. Awareness of common medical problems at Moria can help general practitioners in The Netherlands in their care for refugees.

Bijlage

Tabel 4

Land van herkomst van patiënten die het spreekuur bezochten

Land van herkomst	n	%	Land van herkomst	n	%
Afghanistan	15.878	74,4%	Gambia	6	0,0%
Democratische Republiek Congo	1.084	5,1%	Oezbekistan	6	0,0%
Syrië	955	4,5%	Koerdistan	5	0,0%
Somalië	430	2,0%	Nepal	5	0,0%
Kameroen	406	1,9%	Turkije	5	0,0%
Iran	402	1,9%	Turkmenistan	5	0,0%
Irak	318	1,5%	Marokko	4	0,0%
Ghana	102	0,5%	Tsjaad	4	0,0%
Palestina	71	0,3%	Djibouti	3	0,0%
Egypte	57	0,3%	Libanon	3	0,0%
Jemen	53	0,2%	Mauritius	3	0,0%
Oeganda	48	0,2%	Algerije	2	0,0%
Soedan	41	0,2%	Haiti	2	0,0%
Frans Guinee	40	0,2%	India	2	0,0%
Pakistan	39	0,2%	Ivoorkust	2	0,0%
Togo	38	0,2%	Libië	2	0,0%
Eritrea	35	0,2%	Albanië	1	0,0%
Koeweit	31	0,1%	Griekenland	1	0,0%
Burkina Faso	26	0,1%	Myanmar	1	0,0%
Ethiopië	14	0,1%	Niger	1	0,0%
Nigeria	14	0,1%	Oekraïne	1	0,0%
Mali	11	0,1%	Oman	1	0,0%
Bangladesh	10	0,0%	Rwanda	1	0,0%
Senegal	9	0,0%	Saoedi-Arabië	1	0,0%
Sierra Leone	9	0,0%	Verenigde Staten	1	0,0%
Arabië	8	0,0%	Zambia	1	0,0%
Angola	6	0,0%	Onbekend	1.118	5,2%
Centraal Afrikaanse Republiek	6	0,0%	Totaal	21.328	100%

Tabel 5

Overzicht van alle diagnoses en zorgvragen tijdens de onderzoeksperiode

Tractus	Diagnose/zorgvraag	n
Cardiologie	borstkassymptomen	40
	palpitaties	15
	angina pectoris	10
	hartfalen	9
	hartziekte	5
	myocardinfarct	3
	cardiovasculair probleem	2
	hartgeruis	2
	oedeem	2
	aangeboren hartafwijking	1
	tachycardie	1
	ontbrekend	1
	totaal	91
	Dermatologie	scabiës
allergie/uitslag		369
cellulitis		212
varicella		207
brandwond		182
insectenbeet		158
jeuk		154
eczeem		143
dermatomycose		121
folliculitis		77
impetigo		62
droge huid		34
acne		24
herpes simplex		22
huidaandoening [niet gespecificeerd]		21
blaren		20
furunculose		16
pityriasis versicolor		12
viraal exantheem		12
psoriasis		8
luizen		7
puistjes		6
alopecia		5
genitale wratten	4	
herpes zoster	4	
tumor gezicht	4	
ulcus [niet gespecificeerd]	4	
atheroomcyste	3	
keloïd	3	
Tractus	vitiligo	3
	corpus alienum	2
	fibroom	2
	hydradenitis	2
	hypopigmentatie	2
	mollusca contagiosa	2
	rabiës	2
	tumor hand	2
	actinische keratose	1
	erythrasma	1
	hemangioom	1
	huidtumor [niet gespecificeerd]	1
	hyperpigmentatie	1
	lipoom	1
	mazelen	1
	petechiën mucosa	1
	seborroïsch eczeem	1
	telogeën effluvium	1
	tinea pedis	1
	ulcus mond	1
	ulcus penis	1
	ulcus voet	1
	ontbrekend	54
totaal	2.511	
Interne geneeskunde	koorts	388
	hypertensie	149
	diabetes mellitus	57
	syncope	34
	nierziekte	25
	anemie	23
	lymfadenopathie	14
	hypo/hyperglycemie	11
	medisch onverklaarde symptomen	10
	hypo/hyperthyreoïdie	9
	sepsis	9
	chronische zorgvraag	7
	maligniteit	7
reumatoïde artritis	7	
hypotensie	6	
hiv	5	
verlies eetlust	4	
diep veneuze trombose	3	
oedeem	3	
verzoek bloedonderzoek	3	
vitaminetekort	3	
zonnesteek	3	

Tractus	Diagnose/zorgvraag	n	Tractus	Diagnose/zorgvraag	n
	episodes van koorts en zweten	2		amenorroe	2
	gewichtsverlies	2		gynaecomastie	2
	orthostatische hypotensie	2		myomen	2
	pijn	2		pre-eclampsie	2
	sikkelcelcrisis	2		verminderde kindsbewegingen	2
	anafylaxie	1		diabetes gravidarum	1
	atherosclerose	1		extra-uteriene zwangerschap	1
	chronische vermoeidheid	1		polycysteus ovariumsyndroom	1
	frailty	1		prolaps	1
	hypopituitarisme	1		secundaire amenorroe	1
	klierkoorts	1		subfertiliteit	1
	leukemie	1		tepelvloed	1
	metabole acidose	1		vulvitis	1
	mononucleosis infectiosa	1		ontbrekend	22
	nefrotisch syndroom	1		totaal	513
	ondervoeding	1	Heelkunde	wond	531
	perifeer oedeem	1		wondinfectie	108
	reumatische pijn	1		abces	85
	sarcoidose	1		hematoom	47
	struma	1		hernia abdominalis/inguinalis	23
	thalassemie	1		appendicitis	16
	tromboflebitis	1		paronychium	15
	ontbrekend	3		verwijderen hechtingen/gips/katheter	13
	totaal	810		unguis incarnatus	12
Gynaecologie	zwanger	131		hondenbeet	10
	vaginale afscheiding	58		litteken	10
	buikpijn tijdens zwangerschap	50		cyste	7
	miskraam	36		sinus pilonidalis	7
	bevalling begonnen	30		lipoom	6
	hyperemesis gravidarum	27		postoperatieve pijn	5
	dysmenorroe	20		corpus alienum	4
	mastitis	20		ganglion	4
	zwangerschapsgerelateerde pijn	16		lokale infectie	3
	medisch onverklaarde symptomen	14		panaritium	3
	intermenstrueel bloedverlies	13		granuloom	2
	pelvic inflammatory disease	11		steekwond	2
	anticonceptieverzoek	7		traumatische vingeramputatie	2
	ovarium cyste	7		verwijderen granaatscherf	2
	pijn na sectio caesarea	5		fissura ani	1
	tumor borst	5		medisch onverklaarde symptomen	1
	vaginale candida	5		pijn	1
	endometriose	4		stomaprobleem	1
	hypermenorroe	4		tumor abdomen	1
	pijnlijke borsten	4		tumor nek	1
	menopauze	3		vaatprobleem	1
	pijn na bevalling	3		varices	1

Tractus	Diagnose/zorgvraag	n	Tractus	Diagnose/zorgvraag	n
	ontbrekend	32		hemoptoë	7
	totaal	957		COPD	5
Keel-, neus- en oorheelkunde	bovensteluchtweginfectie	2.465		dyspneu	4
	verkoudheid	439		longkanker	2
	otitis media acuta / otitis externa	431		pleuritis	2
	faryngitis	426		chronische longziekte	1
	influenza	384		infectie	1
	tonsillitis	326		ontbrekend	10
	rinitis/sinusitis	240		totaal	934
	oorpijn	67	Maag-darm- leverziekten	gastro-enteritis	810
	cerumen	63		gastritis	401
	epistaxis	19		obstipatie	297
	fractuur neus	17		buikpijn	249
	orale candida	16		reflux	228
	aften	15		diarree	151
	gehoorverlies	11		misselijkheid	116
	lymfadenopathie	10		hemorroiden	78
	heesheid	2		dehydratie	48
	tongpijn	2		maagpijn/ulcus pepticum	43
	globus	1		wormen	23
	labyrinthitis	1		pijn epigastrio	17
	maligniteit	1		cholelithiasis	10
	mastoiditis	1		hepatitis	8
	peritonsillair abces	1		prikkelbare darmsyndroom	8
	zwellings parotis	1		voedselvergiftiging	8
	ontbrekend	88		fissura ani	7
	totaal	5.027		hematemesis	5
Kindergeneeskunde	medisch onverklaarde symptomen	13		cholecystitis/cholangitis	4
	voedingsproblemen	8		leverziekte	3
	koortsstuipen	7		melaena	3
	enuresis nocturna	4		rectaal bloedverlies	3
	pseudokroep	4		corpus alienum	2
	breath holding spell	1		dysfagie	2
	doorkomende tanden	1		icterus	2
	groei pijn	1		amoebiasis	1
	korstvorming navel	1		anale prolaps	1
	neonatale icterus	1		ascites	1
	persisterende navelstreng	1		coeliakie	1
	verlies eetlust	1		coxsackievirus	1
	totaal	43		faecale incontinentie	1
Longziekten	hoesten	308		gastro-intestinale bloeding	1
	pneumonie	240		giardiasis	1
	astma	128		ileus	1
	bronchitis	120		lactose-intolerantie	1
	astma-exacerbatie	59		maligniteit	1
	tuberculose	47		ondervoeding	1

Tractus	Diagnose/zorgvraag	n	Tractus	Diagnose/zorgvraag	n
	pancreatitis	1		medisch onverklaarde symptomen	1
	parasiet darmen	1		oculaire migraine	1
	ontbrekend	59		orbitale cellulitis	1
	totaal	2.599		siccasyndroom	1
Neurologie	hoofdpijn	514		uveïtis	1
	epilepsie	51		ontbrekend	23
	licht traumatisch hersenletsel	46		totaal	417
	migraine	43	Orthopedie	musculoskeletale pijn	1.022
	hernia nucleï pulposi	29		musculoskeletale pijn rug	399
	vertigo	26		musculoskeletale pijn knie	133
	meningitis	7		musculoskeletale pijn voet	90
	mentale retardatie	6		musculoskeletale pijn been	78
	epileptisch insult	2		musculoskeletale pijn hand	60
	paralyse	2		trauma	58
	ataxie	1		musculoskeletale pijn schouder	57
	carpaletunnelsyndroom	1		enkeldistorsie	40
	cva	1		musculoskeletale pijn arm	33
	doofheid arm	1		chronische pijn	30
	dystrofie	1		musculoskeletale pijn nek	23
	facialisparese	1		fractuur hand	22
	hydrocefalus	1		artrose	19
	microcefalie	1		musculoskeletale pijn thorax	16
	neuropathie	1		fractuur arm	14
	syndroom van Down	1		fractuur (niet gespecificeerd)	13
	tremor	1		tendinitis	8
	trigeminusneuralgie	1		fractuur enkel	7
	tumor schedel	1		artrose heup	6
	ziekte van Parkinson	1		syndroom van Tietze	5
	ontbrekend	3		fractuur voet	4
	totaal	743		musculoskeletale pijn enkel	4
Oogheekunde	conjunctivitis	167		fractuur teen	3
	verminderde visus	124		fractuur vinger	3
	oogprobleem (niet gespecificeerd)	38		musculoskeletale pijn elleboog	3
	oogpijn	12		artrose knie	2
	droge ogen	10		fasciïtis plantaris	2
	blefaritis	6		fractuur been	2
	corpus alienum	6		fractuur heup	2
	hordeolum	5		fractuur humerus	2
	ooginfectie (niet gespecificeerd)	4		fractuur rib	2
	oogschade	4		luxatie elleboog	2
	pterygium	4		luxatie schouder	2
	cornea erosie	3		septische artritis	2
	chalazion	2		shin splints	2
	strabismus	2		bakerse cyste	1
	amblyopie	1		fractuur clavicula	1
	fotofobie	1		fractuur elleboog	1

Tractus	Diagnose/zorgvraag	n	Tractus	Diagnose/zorgvraag	n	
	fractuur mandibula	1	Tandheelkunde	pijn gebit	348	
	fractuur onderarm	1		abces gebit	9	
	fractuur pols	1		gingivitis	6	
	fractuur sacrum	1		lichen planus	1	
	fractuur scafoïd	1		ontbrekend	8	
	gebroken prothesemateriaal	1		totaal	372	
	luxatie [niet gespecificeerd]	1		Urologie	urinewegsinfectie	308
	luxatie hand	1			urolithiasis	126
	luxatie patella	1			soa	38
	luxatie teen	1			hematurie	15
	luxatie vinger	1			balanitis	10
	meralgia paresthetica	1			incontinentie	10
	osteomyelitis	1			pyelonefritis	9
	zwellings hand	1			peniele afscheiding	8
	ontbrekend	54	epididymitis		7	
	totaal	2.241	scrotale pijn		7	
Psychiatrie			prostaatprobleem		6	
	PTSS	503	hydrocele		4	
	stress	360	varicocele		4	
	psychiatrische nood	259	erectiele disfunctie		3	
	paniekaanvallen	250	fimose	2		
	depressie	237	hydronefrose	2		
	slapeloosheid	146	niet ingedaalde testes	2		
	angst	106	premature ejaculatie	2		
	automutilatie	65	prostatitis	2		
	psychose	63	torsio testis	2		
	marteling en seksueel misbruik	45	atrofie testis	1		
	drugs- of middelenmisbruik	34	gonorroe	1		
	marteling en geweld	29	herpes genitalis	1		
	tentamen suïcide	25	misvormde genitaliën	1		
	nachtmerries	23	overactieve cremasterreflex	1		
	agitatie/agressie	18	plekjes op penis	1		
	hyperventilatie	16	prostaatcarcinoom	1		
	medisch onverklaarde symptomen	15	syfilis	1		
	psychosomatische problemen	14	ontbrekend	17		
	dissociatie	5	totaal	592		
	amnesie	2	Overig	verzoek om medicatie	14	
	katatonie	2		geen medische vraag	2	
	wanen	2		ontbrekend	1	
	autisme	1		totaal	17	
dementie	1	Ontbrekend		1.084		
mentale retardatie	1	Totaal		21.328		
probleem met kindzorg	1					
somatisatie	1					
ontbrekend	153					
totaal	2.377					